

Doç. Dr. TOLGA ARICAK

SİBER ÂLEMİN AVATAR ÇOCUKLARI

İnternet ve
Gençlik İlişkisinin
Bugünü ve Geleceği

Remzi Kitabevi

DOÇ. DR. OSMAN TOLGA ARICAK, 1993'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora'sını Marmara Üniversitesi'nde tamamladı. 1994-1999 arasında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler programında araştırma görevlisi olarak çalışan Arıcak, 1999'da aynı programda yardımcı doçent olarak çalışmaya başladı. 2006-2007 arasında Indiana Üniversitesi'nde konuk araştırmacı, 2007-2008 arasında ise Tulane Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde lisans ve lisansüstü düzeyde iki dönem halinde dersler verdi. 2008'de tekrar Trakya Üniversitesi'ne dönen Arıcak, 2010'da Eğitim Psikolojisi alanında doçent oldu. 2010-2013 arasında Fatih Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde 2013-2014 akademik yılında Harvard Üniversitesi Berkman Center for Internet and Society Gençlik ve Medya Laboratuvarında araştırmacı olarak çalıştı. Elinizdeki kitabın büyük bir kısmını Harvard Üniversitesi'nde yazan Dr. Arıcak, aynı zamanda "Cyberbullying: The bad and the ugly side of information age" ve "The relationship between mental health and bullying" başlıklı uluslararası kitap bölümlerinin de yazarıdır. Ulusal ve uluslararası düzeyde kırkın üzerinde basılı makalesi olan Dr. Arıcak, halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır; Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Amerikan Psikologlar Derneği, Uluslararası Okul Psikologları Derneği (ISPA) üyesi ve aynı zamanda Uluslararası Okul Psikolojisi Enstitüsü'nün de yönetim kurulu üyesi ve Türkiye temsilcisidir.

Doç. Dr. TOLGA ARICAK

SİBER ÂLEMİN AVATAR ÇOCUKLARI

İnternet ve Gençlik İlişkisinin
Bugünü ve Geleceği

Remzi Kitabevi

SİBER ÂLEMİN AVATAR ÇOCUKLARI / Tolga Arıcak

© Remzi Kitabevi, 2015

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Neclâ Feroğlu

Kapak düzeni: Emrah Apaydın

Kapak ve çizimler: Kemal Urganç

ISBN 978-975-14-1674-2

BİRİNCİ BASIM: Haziran 2015

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri

100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 10648

Oğlum Ahmet Mert Arıcak'a...

Önsöz ve Teşekkür

İnsanlık tarihi, sayısız keşif ve icatla doludur. Ateşin keşfinden yazıya, tekerlekten uçağa her biri insanlık tarihinin akışını değiştirmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde icat olunan internet, herhalde bu icatlar silsilesinin en önemli halkalarından birini oluşturmaktadır. Bana göre bu icatla yakınçağ kapanmış, “internet çağı” adını verebileceğimiz yeni bir çağ başlamıştır. Etkisi henüz tam olarak anlaşılamayan bu yeni çağ, asıl itibarıyla sanal dünyanın kapılarını aralamış, insanlığın farklı bir gerçeklikle tanışmasının ilk adımı olmuştur.

Bilimden sanayiye, ekonomiden siyasete, sağlıktan eğitime insan yaşamının pek çok yönünü etkileyen internet, bio-psi-ko-sosyal bir canlı olarak insanı etkilemekle kalmamış, aynı zamanda insanın kendini tanımasında ve gizli kalmış yönlerinin açığa çıkmasında ciddi bir katalizör rolü de oynamaya başlamıştır.

Bugüne kadar interneti kontrol ettiğini düşünen insanoğlu, farkına varmadan yavaş yavaş internetin onu kontrol ettiği sanal bir gerçekliğe doğru kaymaktadır. Sosyalleşmenin, kimliğin, bağlılılığın, normal ve anormalin tanımı yeniden yapılmakta, daha da ilginç fiziksel ve sanal gerçeklik ayrımı ortadan kalkmaktadır. Sanal yaşantılar fiziksel gerçekliğin yerini almakta, yeni yetişen nesil adeta sanal bir dünyaya doğmakta ve büyümektedir. Bu durum, başta eğitim olmak üzere alışlagelmiş tüm paradigmalarımızı değiştirmektedir. Henüz tanımlanamamış bu yeni

durum karşısında anne-babalar şaşkın, eğitimciler çaresiz ve ruh sağlığı uzmanları yetersiz bir hale gelmiştir.

İşte elinizdeki bu kitap, hayatımızı derinden etkileyen bu internet çağını psikolojik ve pedagojik açıdan tanımlamayı amaçlamaktadır. İlk bölümde neden bu çağı internet çağı olarak tanımladığının cevabı verilmeye çalışılmıştır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümde, internetin bir birey olarak insanı nasıl etkilediğinin yanı sıra, aile kurumu üzerindeki etkisi ve eğitimle olan ilişkisi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Son iki bölümde ise internetin yanlış ve kötüye kullanımı tartışılmış ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Bu kitap, 2006 yılından bu yana yürütmekte olduğum çalışmaların bir özeti olarak da görülebilir ve özellikle 2013 Ağustosundan 2014 Haziranına kadar Harvard Üniversitesi Berkman Center'da gençlik ve İnternet üzerine yapmış olduğum çalışmaların bir sonucudur. Büyük bir kısmını Berkman Center'da çalışırken yazdığım bu kitabın şekillenmesinde özellikle merkezdeki çalışma arkadaşlarımla yaptığım tartışmaların önemli katkısı olduğunu belirtmeliyim.

Her ne kadar akademik çalışmalarımın bir sonucu olsa da, bu kitabı salt akademik bir amaçla yazmadım. Hedef kitlem öncelikle anne-babalar, eğitimciler ve ruh sağlığı çalışanları oldu. Bu nedenle kitabın dilini elimden geldiğince yalın, metin içindeki alıntılar olabildiğince az tutmaya çalıştım. Buna rağmen kitabın bazı bölümlerinde, kullanılan kavramlardan dolayı yazı dilinin zaman zaman akademik dile kaydığı görülecektir. Bu nedenle kitabı olabildiğince kısa tutarak sıkıcı bir hale dönüşmesini amaçladım.

Bu kitabın yazılması konusunda beni sürekli motive eden sevgili eşim Emine Arıcak ile değerli meslektaşım Mehmet Dinç'e özellikle teşekkür borçluyum. Onların ısrarlı talepleri olmasaydı, herhalde bu kitap yazılmış olmazdı. Kitabımın daha güzel ve anlaşılır bir hal almasında yoğun emek sarf eden ve kendisiy-

le çalışmaktan zevk aldığım Remzi Kitabevi editörü Sayın Neclâ Feroğlu'na şükranlarımı sunuyorum. İlk aşamadan yayın sürecine kadar profesyonelce tüm süreci takip eden, desteğini esirgemedi bu kitabın en iyi şekilde ortaya çıkmasını sağlayan Sayın Öner Ciravoğlu'na da minnettarım.

Keyifle okunan, yararlı bir kitap olması dileğiyle...

6 Mayıs 2015
İstanbul

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkür, 7

I. BÖLÜM

İnternet Çağı, 13

II. BÖLÜM

İnternet-Birey İlişkisi, 21

III. BÖLÜM

İnternet-Aile İlişkisi, 42

IV. BÖLÜM

İnternet-Eğitim İlişkisi, 49

V. BÖLÜM

Problemlı İnternet Kullanımı, 62

VI. BÖLÜM

İnternetin Kötüye Kullanımı, 74

VII. BÖLÜM

Siber Zorbalığa Müdahale Çalışmaları, 88

Sonsöz, 107

Kaynakça, 109

I. BÖLÜM

İnternet Çağı

İnternette önce (İÖ), internette sonra (İS)

Tarihçiler, tarih öncesi devirleri genellikle insanoğlunun aletleri/araçları (teknolojiyi) kullanma durumuna göre isimlendirmişlerdir: Yontma Taş Devri, Cilalı Taş Devri, Maden Devri gibi. Tarihsel devirleri de dünyanın kaderini değiştiren veya geleceği şekillendiren olaylarla isimlendirmişlerdir: İlkçağ, yazının bulunuşuyla başlarken, yeniçağ, İstanbul'un fethiyle başlamıştır. En son tanımlanan yakınçağ, Fransız İhtilali'nden bugüne dek geçen sürenin adıdır. Henüz resmi olarak tanımlanmamış olsa da 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren farklı bir çağa girdiğimizi söylemek yanlış olmayacaktır: "internet çağı".

Böylesine bir iddiada bulunmak doğru mudur? İnternetin insanoğlunun yaşamına girmesi gerçekten bir çağın başlangıcı mıdır? Bu iddia elbette tartışılabilir.^(*) Bununla birlikte insanoğlunun hayatında yaratmış olduğu etkiye baktığımızda bunun hiç de haksız bir iddia olmadığı anlaşılacaktır.

(*) 14 Mart 2015 tarihinde Google Akademik arama motorunda İngilizce "internet çağı (internet age)" terimi arandığında ilgili 3.500.000'den fazla yayın ve bağlantı olduğu görülmüştür. Bu da bu kavramın dünya çapında kabul edilir hale geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

18. yüzyılın sonlarında başlayan sanayileşme devri, ilk defa bilimsel bilginin ciddi anlamda teknolojiye dönüştüğü ve görünür hal aldığı bir dönem olmuştur. Bunun öncesinde de bilimsel bilginin ufak çapta teknolojiye dönüştüğü icatlar, uygulamalar elbette vardır. Örneğin ilk mikroskop ve teleskop, 1600'lü yılların başında, ilk araba 1600'lerin sonunda icat edilmiştir. Bununla birlikte sanayileşme devri, bilginin teknolojiyle bütünleşerek patlama yarattığı bir dönemdir. İlk defa ciddi anlamda makineler insan yaşamına girmiştir. Raylı ulaşım sistemlerinin kurulması, telefonun yaygınlaşması ve uçakların kullanılmaya başlaması, ulaşımı ve ticareti önemli ölçüde etkilemiştir. 20. yüzyılın ilk 50 yılı bu patlamanın açılımlarının yaşandığı bir dönemdir. İnsanoğlu bu ilk 50 yılda televizyonu ve bilgisayarı icat etmiş ve uzaya çıkmayı başarmıştır. Bundan sonrası ise artık baş döndüren ve takip edilmesi güç bir dönemin başlangıcıdır.

20. yüzyılın üçüncü çeyreği, neredeyse takibi imkânsız gelişmelerin başladığı bir dönemdir. Bugünkü internet çağına girişin başladığı, adeta elektronik bir devrimin yaşandığı bir dönemdir bu. Yarı iletken teknolojisinin hızla geliştiği, kocaman lambaların yerini entegre devrelere, dev gibi bilgisayarların yerini masaüstü bilgisayarlara bıraktığı ve ilk kez internetin icat olduğu dönemdir bu dönem.

İnternet, 1960'lı yılların başlarında ilk temelleri atılan fakat ilk kez 1969 yılında Kaliforniya Üniversitesi Los Angeles'ta (UCLA) hayata geçirilen bir projedir. Bununla birlikte internetin yaygınlık kazanması ve günlük yaşama girmesi için bir on yıl daha geçmesi gerekmiştir. İşte 1980'li yıllar "internet çağı"nın başladığı dönemdir. Ticari anlamda İnternet Servis Sağlayıcılarının (ISP) yaygınlık kazanmasıyla, internet sıradan halkın kullanmaya başladığı bir araç haline gelmiştir. 1980'lerin başında ilk olarak Kuzey Amerika'da yaygınlaşan internet, 1980'lerin ortalarında Avrupa ve Avustralya'da, 1980'lerin sonlarından itibaren de Asya'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylece dünya, farkına var-

madan basit gibi görünen ama sonuçları sonradan anlaşılacak bir dönemin ilk adımlarını yaşamaya başlamıştır.

İnternet çağını önceki çağlardan farklı kılan nedir?

İlk bakışta bu soruya hızla bir yanıt vermem istense aklıma ilk gelen şey “internetin insanoğlunun zaman ve mekân algısını değiştirmiş olması” derdim. İnternet çağı, farklı bir bilinç çağıdır. Algılama, düşünme, öğrenme ve farkındalık biçimimizi değiştirmektedir. Bununla birlikte insan toplulukları henüz bu değişimin yeterince farkında değildir. Henüz spekülasyondan öte bir anlam taşımayan bu iddia, farklı disiplinlerden araştırmacıların, gün geçtikçe artan araştırmaları neticesinde yakın gelecekte netliğe kavuşacaktır.

Tekrar hatırlamakta fayda vardır ki, internet, birdenbire ortaya çıkmış bir icat değildir. Öncesi vardır ve özellikle 20. yüzyılın elektronik devriminin ve bilgisayar teknolojisinin gelişimi üzerine temellenmiştir. Bununla birlikte üniversitelerden çıkıp sıradan halkın hizmetine girmesi çok ani olmuştur.

İnternet, temel yapısı itibarıyla bir iletişim teknolojisidir. Esas varoluş amacı da iletişimin kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde sağlanabilmesidir. Bu nedenle internete iletişim merkezli bakmak ve yorumlamak, yaşanan gelişmeleri daha iyi anlamamıza olanak tanıyacaktır.

İnternetin en temel özelliklerinden biri bilgisayar teknolojisiyle kullanılabilir olmasıdır. Günümüzde artık bilgisayarsız bir internetten ya da internetsiz bir bilgisayardan söz etmek anlamsızdır. Burada sözünü ettiğimiz bilgisayar, tahmin edilebileceği gibi sadece alışageldiğimiz masa üstü ya da diz üstü olanlar değil, belirli yazılımları çalıştırabildiğimiz donanımlardır. Bu donanımlar o kadar hızlı değişmekte ve gelişmektedir ki, günümüzde artık telefonlarla ve hatta saatlerle bütünleşmiş ve ceplerimize girmiştir.

İnternetin, en önemli ikinci yönü kullanımının oldukça basit ve kolay olmasıdır. En ufak teknolojik bilgiye sahip olmayan bir

insanın bile bu sisteme aktif bir biçimde dahil olabilmesi oldukça kolaydır. Eşzamanlı olarak milyonlarca insanın aktif katılımının ve üretiminin olduğu ortak bir alandır internet.

Üçüncü olarak internet, oldukça ucuz bir teknolojidir. Çok fazla enerji kullanımı gerektirmeyen, kurulumu kolay ve ucuz maliyetle üretilebilen bir sistemdir. Bu özelliği sayesinde hızla yayılabilmiş ve dünyanın en yoksul bölgelerinde dahi kullanılabilir olmuştur.

Dördüncü olarak internet, hızlı bilgi akışını sağlayan bir sistemdir. Sadece yazılı değil, görsel ve işitsel bilginin de hızla yayılabildiği bir alandır. Çok büyük ses ve görüntü dosyalarının dahi anlık olarak paylaşılabilmesi sayesinde adeta zaman ve mekân kavramı farklı bir hal almıştır internette.

Beşinci olarak, gelişen donanım ve yazılımlarla birlikte, milyarlarca belge, kitap, dergi ve doküman sanal ortamda saklanabilmekte ve geleneksel kütüphane ya da arşiv kavramı değişmektedir. Yüzlerce metrekairelik kat kat kütüphaneler/arşivler yerlerini birkaç terabaytlık sanal sürücülere bırakmaktadır.

Altıncı olarak internet, dünya sınırlarını ortadan kaldırmıştır. Pasaportsuz ya da vizesiz gidilemeyen ülkelere, bilgisayarıınız üzerinden istediğiniz zaman seyahat edebilme imkânı doğmuştur. Çin'deki bir köylü, bilgisayarının başında rahatlıkla Amerika'daki kütüphanelere girip bilgi ve belgelere ulaşabilmektedir. Erzurum'daki bir öğrenci, dünyanın bir başka üniversitesindeki derse canlı olarak katılabilmektedir.

Yedinci olarak internet, finans sektörünü ve ticari ilişkileri değiştirmiştir. Eskiden bankaya gitmeden yapılamayan işlemler, bugün artık her yerden yapılabilir olmuştur. Nakit para çekme dışında her türlü finansal işlem mekândan bağımsız hale gelmiştir. Benzer şekilde ticaret de artık sanal dünya üzerine kaymıştır. İnsanlar mal ve hizmetlerini internet üzerinden pazarlamakta, satış yapmakta ve satın almaktadır. Artık sıradan market alışverişleri dahi internet üzerinden yapılmaktadır.

Sekizinci olarak internet, haber ve medya sektörünü de etki-

lemiştir. İnsanlar artık günlük haberlere internet üzerinden anlık olarak ulaşmakta hatta sıradan insanlar sosyal medya üzerinden haber oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Dokuzuncu olarak internet, ulusal ve uluslararası siyaseti ve hatta savaşları etkilemiştir. Liderler, sosyal medya üzerinden seçim propagandalarını yürütmekte, diğer ülke liderlerine mesaj göndermekte ya da bir ülkenin bilgisayar korsanları (hacker) bir başka ülkenin savunma bakanlığının web sitesini kullanılamaz hale getirebilmektedir. 2010 yılında ortaya çıkan Wikileaks ve 2013 yılında ortaya çıkan Snowden olayları, dünyadaki bazı ülkelerin diğer ülke siyasetleri ve hatta sıradan insanları üzerinde internet ve bilişim teknolojilerini nasıl kullandıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle internet, mahremiyet (privacy) kavramının da kolaylıkla ihlal edilebileceğini göstermiştir. Siber uzayda paylaşılan hiçbir bilgi gizli kalmamakta, istenildiği takdirde kolaylıkla ulaşılabilmekte ve kullanılabilir.

İnternetin toplumlarda ve dünyada yaratmış olduğu yenilikleri, olumlu ve olumsuz etkileri yazmak ciltler dolusu kitap konusudur ve bu kitabın amacı dışındadır. Bununla birlikte buraya kadar yazılan internetin dokuz önemli yönüne ekleyebileceğimiz onuncu ve bizi ilgilendiren en önemli yönü, insanoğlu üzerindeki psikososyal etkisidir.

Bilindiği üzere insan, bio-psiko-sosyokültürel bir varlıktır. İletişim ve etkileşim, insanoğlunun varlığını sürdürebilmesini sağlayan en önemli ihtiyaçlardandır. İnsanlar, konuşmak ister, görülmek ister, duyulmak ister, kısacası başkalarının gözünde var olmak, anlam bulmak ve değerli olmak ister. Ne var ki, günlük yaşamdaki yüz yüze ilişkiler, özellikle mekânsal ve zamansal kısıtlılıklar, değişen yaşam koşulları nedeniyle gittikçe azalmaktadır. Modern dünyada insanlar, kalabalıklar içinde yalnızlaşmaya başlamış, iletişim kurulabilen insanların sayısı gün geçtikçe azalmıştır. İşte internet, bir iletişim teknolojisi olma özelliğiyle bu boşluğu dolduran bir araç olarak algılanmış ve hızla yaygınlaşmıştır.

Çocuklarımız avatarlaşırsa...

Yeni nesil internette sosyalleşiyor ve kimliğini neredeyse bu uzay ve zaman boyutunda inşa ediyor. Artık sanal dünyada bizim yerimize geçen karakterler, temsili kişilikler, kimlikler yani *avatarlar* var. Çocuklarımız kendilerine sanal dünyada bir değil belki onlarca farklı isimde, renkte, cinsiyette ve farklı yerlerde sanal kimlikler oluşturuyor. Bu kimlikler, birer oyun ve fantezi olarak düşünöldüğünde zararsız olarak değeriendirilebilir. Ancak yeni neslin fiziksel gerçeklikte birer sanal kişilik haline gelme ihtimali kuşkusuz endişe verici bir durum.

- İnsanlar mı interneti yönetiyor yoksa internet mi insanı?
- Aile içi iletişim giderek ortadan mı kalkıyor ya da anlamını mı yitiriyor?
- Yeni neslin gerçeklikten uzaklaşma ihtimali var mı?
- Yeni dünya siber âlemin avatar çocuklarına mı gebe?

Doç. Dr. Tolga Ancak *Siber Âlemin Avatar Çocukları* adlı kitabıyla, internet çağının genel özelliklerini, internetin insanoğlu için nasıl vazgeçilmez bir hal aldığını, internet-eğitim ilişkisini ele alıyor. Bunların yanı sıra internetin kötüye kullanılması tehlikesi de olduğunu, bu konuda anne-baba ve eğitimciler olarak neler yapabileceğimizi, akıcı ve anlaşılır bir dille okuyucularıyla paylaşıyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1674-2

9 789751 416742